

BOEKBESPREKING

ONDER DE HEI

Ter gelegenheid van de gelijknamige tentoonstelling in het Goois Museum, enkele maanden geleden, verscheen bij uitgeverij Matrijs het boekje *Onder de Hei* van de hand van Frits Zeiler. Het geeft een overzicht van de archeologische en historisch-geografische sporen die onder de Gooise heidevelden bewaard zijn gebleven. Deze gegevens haalde Zeiler uit een rapport dat Wim Wimmers en Ronald van Zweden enkele jaren eerder maakten en dat slechts in een kleine oplage verscheen. Door het boek kan nu iedereen kennis nemen van de resultaten van het onderzoek van Wimmers en Van Zweden.

Het boek is in eerste instantie een inventarisatie van alles wat onder de Gooise heide bewaard is gebleven. Dat is in het Gooi ongeveer de enige plek waar nog iets van het verleden in de grond zit. Zoals we in het themanummer over archeologie (*Eigen Perk* 1992/3) al zeiden: veel is door de oprukkende bebouwing verdwenen.

Daarnaast besteedt Zeiler veel aandacht aan het ontstaan van de verschillende landschapselementen in het Gooi, wat daar in de loop der tijd aan veranderd is, en welke invloed de mens daarin gehad heeft. Ploegsporen, wegen, grafheuvels, fundamenteën, banskindingen, de resten van paardenrenbanen, dit alles zijn sporen van een intensief gebruik van het Gooise landschap.

Er wordt wel eens gezegd: het landschap is het opengeslagen boek van de historisch-geograaf, waarin de geschiedenis te lezen valt. Voor allen die niet in dat vak getraind zijn, is het boek van Zeiler een goed alternatief. Het is een goed leesbaar geschiedenisboek van het Gooise landschap geworden, waarin Zeiler tevens een vrij volledig overzicht geeft van de meest recente theorieën over de Gooise landschapsvorming.

Ook aan de actieve mens is gedacht: achter in het boek zijn een auto- en fietsroute en een wandeling door de Gooise dreven opgenomen, waarmee men aan de hand van de beschrijvingen verschillende resten uit het verleden kan aanschouwen. De opgenomen woordenlijst verklaart moeilijke woorden, terwijl er een beknopte literatuurlijst is opgenomen voor diegene die wat

dieper in het onderwerp wil duiken. Maar eigenlijk is dat niet nodig: het prettig leesbare boekje van Zeiler biedt een vrijwel compleet overzicht van de geschiedenis van de Gooise heide. Verluchtigd met tal van kaarten, foto's, tekeningen en schema's is het nog steeds te koop in de boekhandel en het Goois Museum. EJP

Frits David Zeiler, *Onder de heide. Archeologische en historisch-geografische landschapselementen in het Gooi*. Utrecht 1994, Matrijs, 144 pp. ISBN 90-5354-048-3, prijs f 29,95.

ZOUAVEN TUSSEN VECHT EN EEM

Het streven naar de Italiaanse eenheidsstaat in het midden van de vorige eeuw was een directe bedreiging voor de Kerkelijke Staat waarvan de paus het hoofd was. Een vrijwilligersleger werd opgericht ter verdediging van de RK ministaat. In oorsprong waren het vooral onze zuidelijke burens die als *Tirailleurs Franco-Belges* onder Frans commando de paus te hulp schoten.

De verloren slag bij Castel-Fidardo (1860) was aanleiding voor een nieuwe toestroom van duizenden jonge mannen. In totaal vochten voor de paus tussen 1860 en 1870 ruim 11.000 mannen. Nederland leverde daarbij het grootste contingent (3181 man). Ze onderscheidden zich bij de slagen in 1867 bij Bagnorea, Monte Libretti en Mentana. Ondanks de numerieke overmacht werden de troepen van Garibaldi verslagen.

In 1870 echter was de overmacht van het leger van Victor Emanuel zo groot geworden (de Franse verdedigers van de kerkelijke staat trokken zich door de Frans-Duitse oorlog noodgedwongen terug), dat de paus de overgave gelastte en zijn leger met de zouaven ontbond. Zo kon Rome de hoofdstad van het koninkrijk Italië worden. Pas in 1929 werd de kwestie in het *Late-raans Verdrag* geregeld, waarbij Vaticaanstad als soevereine staat werd erkend.

Meer dan 200 zoeaven uit Nederland kwamen uit onze regio. Na een korte inleiding over de politieke achtergronden van het conflict, worden ze door de auteur beschreven, gerubriceerd naar

plaatsen waarvuit ze destijds naar het vrijwilligersleger trokken. Gegevens over hun geboorteplaats en -datum, hun levensloop, beroep en sterfdatum. Bidprentjes, foto's en lijsten van overlevenden illustreren het overzicht. De laatste Nederlandse zouaaf, Petrus Verbeek, wordt vermeld, al kwam hij niet uit deze streek. Hij overleed in 1946 te Hintham.

Al met al een curieus naslagwerkje over een groep mannen die zich voor bewezen dapperheid in de rest van hun leven mochten koesteren in een geur van heiligheid. In die sfeer zal het boek zijn lezers ongetwijfeld vinden. Die zullen het zelfs voor lief nemen, dat inhoud en vormgeving de prijs van het boek niet rechtvaardigen.

JEL

G.L. de Boer sr., *Zouaven tussen Vecht en Eem (1860-1870)*, beschrijving van ruim 200 personen uit deze streek, die naar Rome gingen om Paus Pius IX te helpen bij de verdediging van de Kerkelijke Staat. ISBN 90-749222-01-05. f 49,50. Nadere informatie: Ned. Zouavenmuseum, Markt 31, Oudenbosch, tel. 01652-13448.

HILVERSUMSCHE VAANDELS EN VEREENIGINGEN

In het najaar van 1994 was in het Goois Museum de expositie "Hilversumsche Vaandels en Vereenigingen 1880-1950" te bezichtigen. De tentoonstelling werd samengesteld door Hendrik-Jan van Dijk en Eric de Rooij. Ter gelegenheid van de tentoonstelling verscheen een boekje (annex catalogus) met dezelfde nostalgische titel. De schrijvers stelden zich ten doel *een inventarisatie te maken van zomogelijk alle Hilversumse vaandels, en daarmee hun waarde als object, zowel kunst-historisch als cultureel bewaren*. Daarnaast wilden zij *het vaandel gebruiken als middel tot een nadere verkenning van het Hilversums verenigingsleven tussen 1880 en 1950*. Voorwaar twee doelstellingen die verwachtingen scheppen.

Alvorens op de geschiedenis van het vaandel in te gaan, maken de auteurs de lezer duidelijk wat er in hun boek onder vaandel moet worden verstaan. Zij definiëren het vaandel als volgt: *Een vaandel is een stuk doek, meestal vervaardigd van zware, ook wel kostbare stof, opgehangen aan een horizontale draagstok en als geheel bevestigd aan een lans of een met een lanspunt be-*

kroonde staf. Het vaandel werd voor het eerst gebruikt door de Romeinen. Op de punt van de stok stond de adelaar het symbool van de oppergod Jupiter. Lange tijd symboliseerden vaandels de bescherming van hemelse machten. In de Middeleeuwen beschikten edelen over vaandels. In de late Middeleeuwen gingen ook de gilden over tot het gebruik van deze *merktekens* om zich te onderscheiden van anderen. Met de komst van de vele gezelschappen en genootschappen kwam het vaandel weer terug.

Heel lezenswaardig zijn ook de hoofdstukken die handelen over een vaandelmaker in Hilversum (de firma J.L. Strater) en de conservering.

In de laatste drie hoofdstukken gaan de schrijvers dieper in op de gevonden vaandels en proberen een antwoord te geven op het tweede doel dat zij zich stellen, nl. het vaandel te gebruiken tot een nadere verkenning van hét Hilversumse verenigingsleven. Deze methode herbergt een gevaar in zich. Door het vaandel als uitgangspunt te nemen krijgt de verkenning een willekeurig karakter. Immers verenigingen zonder vaandel blijven zo goed als buiten beschouwing. Zo wordt in het hoofdstuk over de vakverenigingen uitgebreid stilgestaan bij Patrimonium, terwijl deze bond in vergelijking tot de andere bonden geen spectaculaire groei doormaakte (pag. 23). Van de katholieke en socialistische bonden vinden we haast niets. De politiebonden komen er beter af. Nederland werd aan het eind van de 19e eeuw steeds meer een verzuilde samenleving. Over de liberale zuil zijn de schrijvers tegenstrijdig. Op pag. 21 wordt er eerst een liberale zuil verondersteld. In dezelfde alinea wordt gesteld dat deze zuil eigenlijk afwezig was.

De gymnastiek sport werd niet alleen bij een vereniging als de H.G.V. beoefend. Andere clubs worden echter niet vermeld. Hetzelfde geldt voor de voetbalclubs. In de paragraaf over Victoria worden nog wel wat andere clubs genoemd zoals 't Gooi, maar bijvoorbeeld de zaterdag amateurs worden met één zin afgedaan (pag. 67). Kortom dit boekje behandelt niet hét Hilversums verenigingsleven, maar het verenigingsleven van enkele clubs, namelijk de clubs met een vaandel!

Al lezend worden ook historische onjuistheden, foute benamingen en soms ongelukkig nederlands storend. Dat de auteurs niet zijn ingevoerd in kerkelijke benamingen wordt pijnlijk dui-

delijk in het hoofdstuk over de politiebonden. Zo plaatsen zij de katholieken buiten de gemeenschap der christenen door te stellen dat eerst de katholieken en daarna de 'Christenen' een bond oprichten (pag 29). Deze fout wordt herhaald op pag. 31.

Het lijkt me evident, dat men kennis heeft over zaken waarover men schrijft. Het ontstaan van de Gereformeerde kerken in Nederland is iets anders verlopen dan beschreven wordt op pagina 44. In 1892 werden de Gereformeerde kerken in Nederland pas gevormd door een samengaan van de dolerenden en een deel van de Afgescheidenen. En om de gedrevenheid van de gereformeerden om verenigingen te stichten als fanatiek te betitelen, vind ik niet echt fijntjes.

Historisch gezien laten de auteurs nog wel meer steekjes vallen. Om de Nederlandse RK Handelsreizigers vereniging St. Christoffel tijdens de zestiger jaren te laten opgaan in het F.N.V. lijkt me op het minst vreemd (pag. 41). Een snelle blik in deel 15 van de Algemene Geschiedenis der Nederlanden (AGN) (pag. 198) leert ons dat het F.N.V. in 1976 ontstaan is door een samengaan van het katholieke N.K.V. en het N.V.V.

De paragraaf over de St. Vitus begint zeer onduidelijk. De abdij van Elten heeft inderdaad het bestuur over 't Gooi gehad. Aangezien dit bestuur in 1280 overging in Hollandse handen kunnen de bemoeienissen van Frederik van Blankenheim anderhalve eeuw later (1416) moeilijk van invloed zijn geweest op het Eltense bestuur.

De waarde van dit boekje ligt in het feit dat op een originele manier aandacht geschonken wordt aan het sociaal, cultureel en religieus leven in het nabije verleden. Dat de nadere verkenning van de auteurs een selectieve verkenning is geworden, behoeft geen ramp te zijn, mits men er zich rekenschap van geeft. Erger zijn de historische onjuistheden en de foute benamingen, die de indruk wekken dat de auteurs zich niet echt hebben verdiept in *de wereld achter het vaandel*. Dat is mijns inziens een gemiste kans.

WJD

Hilversumsche Vaandels en Vereenigingen, 1880-1950, door Hendrik-Jan van Dijk en Eric de Rooij. Uitgeverij Verloren i.s.m. Goois Museum en Albertus Perk. 96 pagina's. Prijs f 25,-. Voor leden f 20,-, alleen aan de leeuftafel tijdens de ledenavonden.

EEN 18E-EEUWSE DORPSREKENING

Archiefpublicaties kunnen om verschillende redenen het licht zien. Enerzijds kan door publicatie een belangrijk maar slecht toegankelijk archiefstuk voor een groot publiek toegankelijk worden gemaakt, anderzijds kan een archiefpublicatie voorzien van commentaar duidelijk maken hoe een bepaald type bron voor historisch onderzoek kan worden benut. Het Streekarchief heeft in 1986 (t.g.v. de officiële opening) als eerste publicatie de *Banscheydinge tussen die van Hilversum en Larecarspel van 2 januari 1428* uitgegeven.

Nu heeft het Streekarchief een tweede archiefpublicatie het licht doen zien met als doel het historisch onderzoek op basis van oudere bronnen te stimuleren. Opvallend in de publicaties van recente datum over de geschiedenis van het Gooi en de Vechtstreek (en de afzonderlijke plaatsen in deze streek) is dat slechts een klein deel daarvan een periode ouder dan de 19e eeuw betreft. Afgezien van de persoonlijke belangstelling van onderzoekers heeft dit te maken met onbekendheid met oudere archiefbronnen en een zekere schroom om de archieven voor historisch onderzoek te benutten. Zeker niet-professionele historici (leden van historische kringen bijvoorbeeld) kunnen daardoor een schat aan gegevens over hun eigen plaats onbenut laten.

Eén van de meest compleet aanwezige bronnen in gemeentearchieven zijn de rekeningen van inkomsten en uitgaven van het plaatselijk bestuur. Hoe deze te gebruiken zijn als bron voor historisch onderzoek naar het reilen en zeilen van een plaats wordt in de vorm van een voorbeeld uit de doeken gedaan in een nieuwe bronpublicatie van het Streekarchief. Deze, getiteld *De dorpsrekening van Hilversum 1 februari 1794 – 31 januari 1795*, zal verschijnen in december van dit jaar. De inhoud van deze publicatie bevat de volgende bestanddelen: de volledige tekst van de rekening met alle daarin opgenomen posten, een algemene beschrijving van de totstandkoming van de rekening en vervolgens per post een toelichting. Verder worden alle bronnen die bij het onderzoek naar de posten werden gebruikt in een uitgebreid notenapparaat opgesomd. Hoewel werd gekozen voor een Hilversumse rekening kan deze publicatie die-

nen als voorbeeld voor het werken met rekeningen uit ook andere plaatsen.

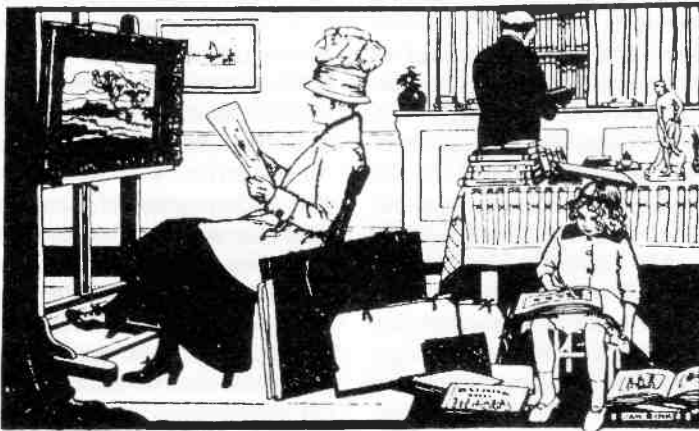
De dorpsrekening van Hilversum 1 februari 1794–31 januari 1795. Deze archiefpublicatie nr. 2 is verkrijgbaar voor f 10,- (excl. verzendkosten) bij het Streekarchief. Een exemplaar is daar in te zien op de studiezaal.

ARCHIEVENOVERZICHT GEREED

Sinds de oprichting van het Streekarchief zijn tal van archieven in eigendom en in bewaring verkregen. Eerst waren er natuurlijk de archieven van acht gemeentebesturen: Ankeveen (nu 's-Graveland), Blaricum, 's-Graveland, Hilversum, Kortenhoeve (nu 's-Graveland), Laren, Loosdrecht en Nederhorst den Berg. Al spoedig werden de bij die plaatsen behorende archieven van de voormalige gerechten en notarissen in bewaring verkregen van het Rijksarchief in Noord-Holland. De archieven van de oude polderbesturen binnen het werkgebied werden

door het Hoogheemraadschap Amstel en Vecht in bewaring gegeven. Maar ook particulieren droegen hun archieven over: de hervormde kerkbesturen, verenigingen en stichtingen op velerlei gebied (zoals Tussen Vecht en Eem en de Vereniging Vrienden van het Gooi), personen en families en enkele bedrijven. In tien jaar tijd zijn zo'n 200 archieven en collecties in het depot van het Streekarchief terecht gekomen. Nu is een overzicht van deze archieven vervaardigd ten behoeve van (potentiële) onderzoekers. Geordend naar plaats en daarbinnen op rubriek worden alle archieven en verzamelingen opgesomd, voorzien van een datering en zo nodig van opmerkingen over de toegankelijkheid. Door de rubrieksindeling is het ook mogelijk een overzicht te krijgen van gelijksoortige archieven.

Het archievenoverzicht is verkrijgbaar voor f 5,- (excl. verzendkosten) bij het Streekarchief. Streekarchief voor het Gooi en de Vechtstreek, Oude Enghweg 23, Postbus 9900, 1201 GM Hilversum. Telefoon: 035-292646.

JAN RINKE TEKENDE DEZE PRENT TER GELEGENHEID VAN DE
OPENING IN 1918

boekhandel

ROZENBEEK

heeft „LETTERLIJK” alles

SCHOUTENSTRAAT 2 TEL.: 035-247615 HILVERSUM